

ПРОЈЕКАТ РЕТРОСПЕКТИВНЕ КОНВЕРЗИЈЕ КАТАЛОГА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ

Пројекат ретроспективне конверзије* каталога представљаће приоритет у раду Народне библиотеке Србије у наредном периоду. Ретроспективна конверзија подразумева трансформацију лисних и штампаних каталога библиотеке, такозваних историјских каталога, у електронску базу података, односно у онлајн каталог доступан преко Интернета широком кругу корисника у земљи и иностранству.

РАЗЛОЗИ ЗА ПОКРЕТАЊЕ ПРОЈЕКТА

У свим националним библиотекама света пројекат РК представљао је „пројекат века”, истина - прошлог века. Готово све националне библиотеке у свету већ су привеле крају пројекте РК, што значи да већ поседују онлајн доступне каталоге својих целокупних фондова. Каталогизација тих библиотека доступна су преко Интернета корисницима широм света.

На жалост, због свима познатих догађања у нашој земљи у последњој деценији прошлог века изгубљено је доста времена на свим пољима деловања, тако да многи пројекти морају да се започну тек у овом веку. Народна библиотека Србије има намеру да што пре ухвати корак са савременим светским развојем библиотекаштва и информационих наука и да што пре започне рад на пројекту РК.

Каталози националне библиотеке увек су најпотпунији каталози. Једино у каталозима националне библиотеке сакупљене су на једном месту све информације о издавачкој продукцији целе земље.

Пројекат конверзије каталога представља најбољи пут за заштиту културног наслеђа земље, као и за стварање слободног приступа наслеђу за све кориснике у земљи и у иностранству.

Први предуслов стварања такозване „библиотеке без зидова“ јесте стварање аутоматизованог каталога целокупних фондова Библиотеке.

Корисници библиотека већ одавно постављају захтеве за онлајн слободним приступом каталозима, како на лицу места, у самој Библиотеци, тако и са удаљених рачунара из земље и из иностранства.

Предуслов потпуне ревизије фондова Библиотеке јесте поседовање потпуног аутоматизованог каталога. То представља и једини начин адекватне заштите фондова Библиотеке.

Циркулација фонда (позајмица), као и међубиблиотечка позајмица, биће знатно олакшани постојањем јединственог каталога.

Најбоља контрола квалитета каталога обезбеђује се стварањем јединственог националног каталога.

Када се изврши конверзија каталога у националној библиотеци, конверзија каталога свих осталих каталога у земљи биће много бржа, јефтинија, квалитетнија и потпунија.

Циљеви пројекта:

- заштита, презентација и омогућавање слободног приступа националном културном наслеђу земље,
- стварање јединственог аутоматизованог каталога Народне библиотеке Србије,
- излажење у сусрет захтевима корисника у земљи и иностранству,
- потпуна ревизија фондова,
- стварање могућности за ретроспективну конверзију свих каталога у земљи и, коначно, стварање универзалног националног каталога свих библиотека у Србији.

Преглед стања и активности

Народна библиотека Србије у својим фондовима поседује око пет милиона докумената. Данас се у њеном електронском каталогу, развијеном на програмској платформи COBISS, налази око 450.000 библиографских записа. Преглед стања, изведен у припремној фази, показује да је у базу потребно унети још око 1,5 милиона записа како би електронским каталогом били покривени целокупни фондови Библиотеке. Пројекат ће се одвијати у више фаза, користиће се савремена технологија и процедуре већ примењене у другим европским библиотекама.

Пројекат РК је изузетно сложен, спор, дуготрајан и скуп. За његову реализацију потребни су посебни наменски финансијски ресурси, као и додатни технички и кадровски ресурси.

Коначан резултат реализације пројекта биће потпуно аутоматизован каталог Библиотеке, доступан преко рачунара на лицу места и преко Интернета свим корисницима на националном и интернационалном нивоу.

Технологија и процедуре

Сви постојећи каталози библиотеке, лисни и штампани, биће најпре скенирани. Резултат те активности биће „сликовни каталог“, као нужно прелазно решење, који ће одмах бити доступан свима у Библиотеци и изван ње. Сливовни каталог биће и неопходно средство рада у даљим фазама пројекта. Потом ће се радити на изради неопходних софтвера (програма) за пренос сликовних каталога у базу података и пренос библиографских записа у UNIMARC формат. За неке каталогe користиће се софтвери за аутоматско претварање слике у текст, OCR (Optical Character Recognition) технологија. Део записа, првенствено оних који су лошег физичког квалитета или су општењени, мануелно ће се уносити. Претварање неструктурираног текста у структурирани спроводиће се, у зависности од квалитета постојећих записа, или мануелно или аутоматски. За аутоматско структурирање потребно је израдити софтвер за парсирање или таговање записа. Неопходно је такође изградити и посебан софтвер за ревизију и контролу записа. У последњој фази већ изграђени и преконтролисани UNIMARC записи биће унети у постојећу COBISS базу.

Неопходни технички ресурси

Hardware – 2 скенера високог квалитета, 3 скенера средње конфигурације, 2 сервера за процесирање свих записа, 2 џубокса са cd и dvd читачима и записивачима, 15 рачунара, 1 лаптоп, 2 штампача, дискете, компакт дискови, dvd дискете.

Software – програм за скенирање, програм за аутоматско претварање слике у текст – OCR, програм за креирање и претраживање сликовног каталога, програм за мануелно претварање слика у текст, програм за парсирање текстуалних записа (за мануелно и аутоматско структурирање текста) и за пренос записа у UNIMARC формат, програм за контролу записа, програм за менаџмент целокупног система.

Кадровски ресурси

За рад на пројекту у Народној библиотеци Србије већ је основан стручни тим састављен од 14 стручњака из библиотеке. Задаци тог тима јесу израда пројекта, контрола и управљање њиме. Чланови тима су највиши стручњаци Библиотеке, добри познаваоци каталога, информатичари, саветници, виши библиотекари и библиотекарски.

Имајући у виду с једне стране обим пројекта, његову дуготрајност, низ процеса које је нужно истовремено спроводити и значај интелектуалног рада који је у њега потребно уложити, и с друге стране тренутну расположивост, спремност и недовољну обученост кадровских ресурса у Библиотеци, сасвим смо свесни да ће бити нужно ангажовање спољних сарадника на реализацији пројекта. У зависности од потреба посла, то ће бити студенти, техничко особље, стручњаци за изградњу софтвера из других сличних институција и организација. Напомињемо да ће и стручњаци Народне библиотеке Србије, због изузетно високог обима својих редовних послова у Библиотеци, на пословима ретроспективне конверзије бити ангажовани изван свог редовног радног времена, односно у поподневним часовима и током викенда. Сматрамо да и њима то екстра радно време треба да буде хонорарно плаћено, како би се додатно мотивисали да на пројекту што преданије раде. Намера нам је такође да током следеће године оснујемо и посебно Одељење за РК, које би у наредном периоду пратило развој целокупног пројекта ретроспективне конверзије.

Временски рокови

Као што смо већ поменули, пројекат РК је дуготрајан, спор, мукотрпан и скуп. Имајући у виду те чињенице, сматрамо да пројекат треба да се одвија по јасно прецизираним фазама рада, од којих ће у свакој бити прецизно одређени и рокови израде појединих делова аутоматског каталога. Верујемо да ће целокупан пројекат бити завршен у оквирном року од три године.

Уколико се обезбеде потребна средства, очекујемо да ћемо до краја 2002. године бити у могућности да реализујемо прву фазу пројекта, односно да завршимо израду комплетног сликовног каталога Библиотеке. Очекујемо да ћемо до марта 2003. године такође бити у могућности да за унос у постојећу базу COBISS припремимо први корпус Unimarc записа, односно око 350.000 записа о монографским публикацијама који ће бити резултат аутоматског преноса записа из штампаних каталога Библиотеке.

Очекивани резултати

1. Сливовни каталог целокупних фондова Библиотеке (до краја 2002.г.),
2. 350.000 Unimarc записа спремних за унос у базу Cobiss (до марта 2003.г.),
3. Око 500.000 записа спремних за унос у постојећу базу Cobiss (до краја 2003.г.),
4. Око 500.000 записа спремних за унос у постојећу базу Cobiss (до краја 2004.г.),
5. Публиковање CD-Rom-а „Национална издавачка продукција 1900-2000 (крај 2004.г.).

Финансијски ресурси

За рад на пројекту РК потребна су посебна наменска финансијска средства. Потенцијални финансијери пројекта су Министарство културе, Министарство за науку, Министарство за образовање, домаће и иностране фондације, локални спонзори. Средства потребна за пројекат РК биће утрошена на припремне радове, израду пројекта, промоцију пројекта, куповину потребне опреме, израду и куповину потребних софтвера, плаћање ванредног рада локалних стручњака и покривање трошкова рада екстерних кадровских ресурса. Посебно желимо да истакнемо подршку коју смо за реализацију пројекта већ добили од Министарства за културу Републике Србије. Министарство ће Народној библиотеци Србије у наредном периоду уплаћивати месечну рату за рад на пројекту. Напомињемо да та већ одобрена средства ипак представљају само мањи део целокупних средстава потребних за реализацију пројекта. Верујемо да ћемо у наредном периоду знатан део средстава успети да добијемо и од иностраних фондација.

У припремној фази посебне напоре потребно је уложити у упознавање јавности и надлежних владиних институција са значајем пројекта, као и у проналажење средстава

потребних за његову реализацију. Почетна средства од изузетног су значаја за покретање пројекта ретроспективне конверзије. Тек са тим средствима Библиотека је у могућности да приступи раду на пројекту и да дође до првих резултата.

Када први конкретни резултати буду остварени, они ће бити демонстрирани у јавности у надлежним владиним институцијама и домаћим и страним фондацијама. Сматрамо да ће после демонстрирања првих резултата, у наредном периоду бити много лакше добити средства за наставак рада на пројекту ретроспективне конверзије.

Буџет потребан за реализацију целокупног пројекта није једноставно предвидети, најпре због тога што се цене основне јединице, односно једног библиографског записа на светском тржишту, доста разликују. Цене једног библиографског записа на западном тржишту крећу се од 5 до 25 USD. Словеначка национална библиотека завршила је свој пројекат ретроспективне конверзије. Рад на пројекту трајао је четири године, а коначна цена једног њиховог библиографског записа износи 1,5 USD.

Имајући у виду чињеницу да Народна библиотека Србије овим пројектом треба да изради око 1,5 милиона библиографских јединица, сасвим је лако уочити да су средства потребна за целокупан пројекат изузетно висока.

Поново желимо да истакнемо чињеницу да ће стручњаци Народне библиотеке Србије покушати да велики део потребних финансијских средстава добију од домаћих и страних фондација, заинтересованих спонзора, као и од разних других надлежних институција и организација.

ДОДАТАК

ДЕТАЉАН ПЛАН РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПРОЈЕКТА РК ПО ФАЗАМА

Припремни радови – прва половина 2002.г.

Оснивање стручног тима који ће радити на пројекту РК, прикупљање и изучавање потребне литературе, сагледавање тренутног стања аутоматског, лисних и штампаних каталога у Библиотеци, контакти са домаћим и страним компанијама које су се бавиле израдом софтвера за потребе РК у осталим библиотекама, тестирање постојећих лисних и штампаних каталога Библиотеке, тестирање каталога других библиотека у Србији и у иностранству (OCLC, Marcweb, Library of Congress), тестирање постојећих софтверских решења у земљи и иностранству, израда интерне web стране за потребе рада стручног тима РК (новости, статус пројекта, листа литературе, извештаји, дискусиона листа), упоређивање стандарда, израда спецификација записа, израда помоћних датотека потребних као подршка при конверзији и контроли записа (датотека предметних одредница и сигнатура), стручни боравак у Чешкој националној библиотеци у Прагу и упознавање са њиховим пројектом РК, долазак стручњака за РК из Националне и универзитетске библиотеке Словеније, куповина потребне опреме за почетак рада на пројекту (5 рачунара, 2 скенера и 2 штампача).

1. Изградња сликовног каталога Библиотеке – друга половина 2002.г.

У овој фази најпре је планирано коначно уобличавање пројекта, његова презентација домаћим и страним финансијерима, као и истицање значаја пројекта као највишег приоритета Народне библиотеке Србије. Да би се то постигло биће израђена рекламна брошура о пројекту која ће бити дистрибуирана свим потенцијалним финансијерима у земљи и иностранству. Евалуацију коначне верзије пројекта извршиће домаћи и страни експерти. У овој фази планирана је и куповина потребне хардверске опреме, као и израда софтверских решења потребних за рад на конверзији.

На самом почетку реализације пројекта најпре је потребно скенирати све лисне и штампане каталоге библиотеке (2 штампана каталога, 15 томова и око 3 милиона листића из лисних каталога). Истовремено ће се радити и на изградњи и развоју софтвера за претраживање сликовног каталога. Када сликовни каталог буде изграђен, до краја 2002. године, он ће као готов производ бити презентираан на web страни Библиотеке. На тај начин

ћемо потенцијалним домаћим и страним финансијерима демонстрирати прве резултате рада на пројекту. Истовремено, сликовни каталог биће онлајн доступан свим корисницима у земљи и иностранству и представљаће прелазно средство за претраживање до коначне израде аутоматске базе података.

Потребно је скенирати следеће каталоге:

- штампани каталог монографских публикација - *Алфабетски каталог књига на језицима југословенских народа 1868-1976*, 14 томова, око 13.200 страница, око 350.000 наслова монографских публикација,
- штампани каталог монографских публикација - *Каталог књига на језицима југословенских народа 1519-1867*, 1. том, 500 страница, 3.044 наслова монографских публикација,
- лисни каталог монографских публикација - *Алфабетски каталог књига на језицима југословенских народа 1972-1976*, тзв. анекс каталога, око 50.000 наслова монографских публикација,
- лисни каталог страних монографских публикација – *Алфабетски каталог страних књига 1770-1990*, ћирилица и латиница, око 350.000 наслова,
- лисне каталоге посебних збирки – око 200.000 наслова – низ различитих лисних каталога за различите збирке,
- лисне каталоге археографске збирке – 50.000 наслова,
- лисне каталоге приручника,
- лисни каталог чланака за период 1983-1988 – око 50.000 чланака (у каталогу серијских публикација),
- лисни каталог изведених радова и чланака из зборника, годишњака и извештаја, који је уклопљен у предметни и стручни каталог (након његовог издавања).

2. Пренос записа из штампаних каталога у базу COBISS – до марта 2003.г.

- штампани каталог монографских публикација - *Алфабетски каталог књига на језицима југословенских народа 1868-1976*, око 350.000 наслова монографских публикација, 14 томова, око 13.200 страница,
- штампани каталог монографских публикација – *Каталог књига на језицима југословенских народа 1519-1867*, 1 том, 500 страница, 3.044 наслова монографских публикација.

Техника конверзије: аутоматско претварање слике у текст помоћу софтвера FineReader за OCR, аутоматски пренос у UNIMARC формат помоћу домаћег новоизграђеног софтвера за парсирање текста, контрола готових UNIMARC записа, импорт у базу COBISS.

3. Пренос записа из лисног каталога, тзв. анекса у базу COBISS – 2003.г.

- лисни каталог монографских публикација – око 50.000 наслова монографских публикација - *Алфабетски каталог књига на језицима југословенских народа 1972-1976*, тзв. анекс каталога.
- Техника конверзије:* делом преузимањем записа из других база података, а делом полуаутоматском конверзијом преосталих записа који нису пронађени у наведеним базама (мануелно прекуцавање записа, полуаутоматско парсирање текста, контрола готових UNIMARC записа, импорт у базу COBISS).

4. Пренос лисног каталога страних књига у базу COBISS – 2003.г.

- лисни каталог страних монографских публикација – око 300.000 наслова – *Алфабетски каталог страних књига 1770-1990*, ћирилица и латиница.

Техника конверзије: скенирање лисних каталога и полуаутоматска техника конверзије (мануелно прекуцавање записа, полуаутоматско парсирање текста, контрола готових UNIMARC записа, импорт у базу COBISS).

5. Пренос осталих лисних каталога у базу COBISS – током 2004.г.

- лисни каталози посебних збирки, око 200.000 наслова, низ различитих лисних каталога за различите збирке,
- лисни каталози археографске збирке,
- лисни каталог приручника,

- лисни каталог чланака за период 1983-1988, око 50.000 чланака (у каталогу серијских публикација),
- лисни каталог изведених радова и чланака из зборника, годишњака, извештаја који је уклопљен у предметни и стручни каталог (након његовог издавања).

Техника конверзије: полуаутоматска конверзија помоћу новоизграђених софтверских решења, мануелно претварање слике у текст, полуаутоматско парсирање текстуалних записа и њихово претварање у UNIMARC формат, контрола готових записа и њихово уклапање у COBISS базу.

Резиме

Пројекат Ретроспективне конверзије каталога, односно трансформација лисних и штампаних каталога библиотеке, такозваних историјских каталога, у електронску базу података, то јест у онлајн каталог доступан преко Интернета широком кругу корисника у земљи и иностранству, један је од приоритета у раду Народне библиотеке Србије у наредном периоду. У тексту је дат нацрт пројекта, као што су објашњени и основни разлози покретања овог значајног пројекта. Поред тога, као и у сваком другом пројекту објашњени су циљеви пројекта и набројани очекивани резултати по фазама реализације пројекта. Наведени су основни подаци о актуелном стању у реализацији пројекта, описане технологије и процедуре које ће се користити, набројани потребни технички, кадровски и финансијски ресурси. У додацима су детаљно описане различите фазе реализације пројекта ретроспективне конверзије, наведени основни извори са којих ће се вршити конверзија и изградња базе података. Као прилог је дата и схема процеса ретроспективне конверзије.

Кључне речи: *ретроспективна конверзија, пројекти – НБС.*

Биљана Косановић и Весна Ињак

Пројект Ретроспективне конверзије каталога Националне библиотеке Србије

Резиме

Одним из приоритета у раду Националне библиотеке Србије у наступајућем периоду је пројекат Ретроспективне конверзије каталога, т. е. трансформација листових и библиотечних каталога у форму књижног издања, так називаних историјских каталога, у електронску базу података, т. е. у онлајн каталог, доступан каторому је могуће широком кругу корисника у земљи и за рубежом преко Интернета. У тексту се налази начертаније пројекта, а такође објашњени и основни причиније зачаток овог значајног пројекта. Кроме тога, как и у другим пројектима, објашњени је цели и перечислени очекиваније резултати по фазама реализације пројекта. Приведени основни подаци о актуелном стању и реализацији пројекта, описане технологије и поступци, које ће бити коришћени, перечислени неопходније технички, кадровије и финансијски ресурси. У додацима је детаљно описане различите фазе реализације пројекта ретроспективне конверзије, наведени основни извори, с којих ће се вршити конверзија и изградња базе података. Как прилог је дата и схема поступка ретроспективне конверзије.

Кључне речи: *Ретроспективна конверзија, пројекти – НБС*

Biljana Kosanović and Vesna Injac

The Project of Retrospective Conversion of the Catalogue of the National Library of Serbia

Resume:

The Project of the retrospective conversion of the Catalogue, meaning the transformation of the card and printed catalogues of the Library, so called historical catalogue, into an electronic database. Namely, an on-line Catalogue, accessible through Internet for a large group of users, in the country and abroad, is one of the major priority in the Work and Activity of the National Library of Serbia, for the next period. The draft of the Project and the explanation of the main reasons of the initialization of this important Project is given. Beside that, like in any other projects, the goals of the project are explained, as well as, the expected results for each separate phases in the realization of the Project. In the supplements, the details of different phases of the realization of the Project -Retrospective Conversion are described. The elementary sources, from which the conversion and the configuration the database will be performed, are mentioned. A layout of the procedure of the retrospective conversion is given in addition.

Keywords: *retrospective conversion, projects – NLS*